

Araştırma Makalesi/ Research Article

**Türkiye’deki İlkokul/İlköğretim Programlarının Felsefi
Temeller Açısından İncelenmesi (1924-2018)**

Erol Çiydem* – Hakan Akdağ**

(ORCID: 0000-0001-7166-4160 – 0000-0002-7892-7733)

Makale Gönderim Tarihi
15.10.2021

Makale Kabul Tarihi
13.12.2021

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Çiydem, E., Akdağ, H., "Türkiye’deki İlkokul/İlköğretim Programlarının Felsefi Temeller Açısından İncelenmesi (1924-2018)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6/ Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı, (Aralık 2021): 52-81.

APA: Çiydem, E., Akdağ, H. (2021). Türkiye’deki İlkokul/İlköğretim Programlarının Felsefi Temeller Açısından İncelenmesi (1924-2018). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6 (Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı), Aralık 2021, 52-81.

Öz

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından günümüze (2021) kadar uygulanmış ilkokul/ilköğretim programları kronolojik sıra ile şöyledir: 1924, 1926 ilkokul Programı, 1936 ilkokul Programı, 1948 ilkokul Programı, 1968 ilkokul Programı, 1998 ilköğretim Programı, 2005 ilköğretim Programı ve 2018 ilkokul Programı. Bunlar dışında 1962 ve 2015 yıllarında hazırlanmış ilkokul Program Taslakları da

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri ABD, Türkiye, eciycdem@kastamonu.edu.tr.
Assist. Prof. Dr., Kastamonu University Faculty of Education, Department of Philosophical, Social and Historical Foundations of Education, Turkey.

** Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkiye, hakanakdag@mersin.edu.tr.
Prof. Dr., Mersin University Faculty of Education, Department of Social Studies Education, Turkey.

mevcuttur. Bunlar içerisinde bazıları sonraki yıllarda yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu programlar çeşitli boyutlarda literatürde çalışma konusu edinilmiştir, fakat söz konusu programları bütüncül açıdan ele alarak, bunların arka planında yatan felsefi temelleri açıklamayı konu edinen çalışma yapılmamıştır. Bu eksiklikten yola çıkılarak çalışmada Türkiye'de ilköğretim programlarının hazırlanmasında etkilenen felsefeleri belirleyerek, söz konusu felsefelerin tercih edilme sebepleri üzerine değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar uygulanmış olan ilköğretim programlarını felsefi temeller açısından analiz ederek değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışmada tarihsel araştırma yöntemi kullanılmış ve veriler doküman incelemesi yöntemi ile toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Söz konusu programlar üzerinde realizm, pragmatizm ve natüralizmin; 2000'li yıllarda hazırlanmış olan ilk iki programda ise bahsedilen felsefi akımların yanında yapılandırmacı yaklaşımın etkilerinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İlkokul Programı, Felsefi Temel, Eğitim Tarihi

Investigation of Primary/Primary Education Programs in Turkey in Terms of Philosophical Foundations (1924-2018)

Abstract

The primary/primary education programs implemented in Turkey from the proclamation of the Republic to the present (2021), in chronological order, are as follows: 1924, 1926 Primary School Program, 1936 Primary School Program, 1948 Primary School Program, 1968 Primary School Program, 1998 Primary Education Program, 2005 Primary Education Program and 2018 Primary School program. Apart from these, there are also Primary School Program Drafts prepared in 1962 and 2015. Some of these were put into effect in the following years. The mentioned programs have been studied in the literature in various dimensions, but no study has dealt with the said programs from a holistic perspective and explains the philosophical foundations underlying them. Based on this shortcoming, in the study, the philosophies affected in the preparation of primary school programs in Turkey were determined, and evaluations were made on the reasons for the preference of these philosophies. In this direction, the study aims to evaluate the primary school/primary education programs that have been implemented in Turkey since the proclamation of the Republic by analyzing them in terms of philosophical foundations. The historical research method was used in the study, and the data were collected by the document analysis method. The descriptive analysis method was preferred in the analysis of the data. Realism, pragmatism and naturalism on the programs

in question; In the first two programs, which were prepared in the 2000s, it was seen that there were the effects of the constructivist approach in addition to the mentioned philosophical movements.

Keywords: Primary School Curriculum, Philosophy of Education, History of Education.

1. Giriş

Eğitim Programı (curriculum) konusunda planlı çalışmalar ve hazırlıklar çok eskilere dayanmamaktadır. Söz konusu kavram, önceleri üniversitelerde okutulan dersleri veya bazı okullarda verilen kursları ifade etmek için kullanılmıştır. Fakat kavramın anlamı zamanla değişime uğrayarak bir dizi içerik listesi yani müfredatın karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹ Eğitim insanlık tarihi kadar eski olsa da, eğitim programları geliştirme çabaları daha çok 19. yüzyıldan itibaren üzerinde durulan bir alan olmuştur. Tabi bunun önemli sebeplerinden birisi eğitim sistemlerinde söz konusu yüzyılda köklü dönüşüm ve gelişmelerin (okullaşma, eğitimin merkezileşmesi vb.) ortaya çıkmış olmasıdır. Eğitim programı geliştirme konusunda ilk adım olarak literatürde genellikle Bobbit'in ismi geçmektedir. O'nun 1918 yılında yayımladığı "Eğitim Programı" (The Curriculum) adlı eser, eğitimde program geliştirme alanının doğuşu olarak kabul edilir.² Eğitimde program geliştirmenin tarihsel arka planında modern ilkokulun temellerinin atılmasında önemli katkıları olan Pestalozzi; anaokulunun kurucusu olarak kabul edilen Froebel, pedagojinin gerçek kurucu ismi Herbart, Pragmatizm felsefe akımının savunucularından Dewey, yayımlanmış olduğu "Eğitim Programı ve Öğretimin Temel İlkeleri" (Basic Principles of Curriculum and Instruction) adlı kitabı ile Tyler, 1962 yayımlanmış olduğu "Program Geliştirme: Kuram ve Uygulama" (Curriculum Development ; Theory and Practice) isimli eseriyle Taba gibi önemli isimler yer almaktadır.³

¹Christine Strauven ve Marc Demeuse, *Eğitimde Program Geliştirme Politik Kararlardan Uygulamaya*, (Çev. Yusuf Budak), Ankara, 2016, s. 1.

² İbrahim Tuncel, "Program Geliştirmenin Kuramsal Temelleri", Hasan Şeker (Ed.), *Eğitimde Program Geliştirme Kavramlar Yaklaşımlar* (5. Baskı) içinde (19-70). Ankara, 2019, s.23-24.

³Tuncel, a.g.e., s. 24-26.

Türkiye’de hazırlanan eğitim programları ise özellikle Cumhuriyet döneminde Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında yürütülmüştür. Programların hazırlık safhası üzerinde çeşitli etkenlerin farklı boyutlarda etkileri olmuştur. Zaten başta içinde yaşanılan toplum ve dönem olmak üzere eğitim programları üzerinde çeşitli etkenlerin etkisi kaçınılmazdır. Felsefe de söz konusu etkenlerden birisidir.

Felsefenin eğitim alanındaki önemli katkılarından birisi, program geliştirme konusunda uzmanlara altyapı sağlamasıdır. Bununla bağlantılı olarak felsefe, okulların varlık sebebi, hangi konuların öğretilmesi gerektiği, öğrenenlerin nasıl öğrenebilecekleri ve öğretimde hangi yöntem ve tekniklerin kullanılması gerektiği konusunda birtakım cevapları barındırır. Eğitimciler felsefenin söz konusu cevaplarından eğitim sürecinin planlanmasında ve işleyişinde büyük ölçüde faydalanırlar. Özellikle de program geliştirmenin hemen hemen her ögesinin felsefeye dayandığı üzerinde durulan hususlardandır.⁴ Eğitim programını belirlemede hedefler belirlenirken;

- Temel varsayımlarda açıklığa varmada,
- Aday hedeflere yenilerini katmada,
- Hedeflerin iç ve dış tutarlılığını ortaya koymada,
- Hedefleri önem sırasına koymada

felsefeden büyük ölçüde faydalanılır.⁵

Eğitim felsefeleri “eğitilecek insanın doğası, onun evrendeki, toplumdaki yeri ve değeri hakkındaki başka felsefi görüşlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır”.⁶ Bunlardan eğitim programları üzerinde etkisi itibariyle üzerinde durulanlardan başlıcaları; daimicilik (pennialism), ilerlemecilik (progressivism), esasicilik (essentialism), yeniden inşacılık (reconstructionism) ve yapılandırmacılık’tır. Söz konusu eğitim kuramlarının dayandığı başlıca felsefi akımlar ise idealizm, realizm, natüralizm, pragmatizm ve varoluşçuluk olarak ön plan çıkmaktadır.

⁴Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*, (29. Baskı), Ankara, 2020, s. 17.

⁵Selahattin Ertürk. *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara, 1977.

⁶Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, (31. Baskı), Ankara, 2021, s. 342.

Aşağıda bahsedilen felsefi akımlar ve özellikleri hakkında kısa bilgiler ve felsefi akımlara ait başlıca özellikler verilmiştir.⁷

1.1. İdealizm

İdealizm, ismini ve temelini Antik Yunan'da Platon'un felsefinden almıştır. Tarihsel süreçte Descartes'ten Berkeley'ye, Kant'tan Alman idealistlere kadar idealizmin pek çok temsilcisi vardır.⁸ Aşağıdaki tablodan anlaşılacağı üzere idealist eğitim anlayışında okulun önemli hedeflerinden birisi entelektüel yaşamın geliştirilmesidir. Bu doğrultuda sınıf ortamında yaşamın gerçeklerinden ziyade ideal olanın sunulması öğrencilerin akıllarını ve iradelerini geliştirecek olanakların yaratılması hedeflenir.⁹ İdealist bir eğitimde merkezde konular, dersler, evrensel doğrular ve bunları aktaracak öğretmen bulunmaktadır.¹⁰

İdealizm		
Eğitim Felsefesi	Hedefler	Uygulama

⁷ Felsefi akımlar hakkında bilgi verilirken şekil ve içerik olarak tabloların oluşturulmasında özellikle Cevizci'nin "Eğitim Felsefesi" isimli eserinden esinlenilmiştir. Bkz. Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, (5. Baskı), İstanbul, 2018. Tablodaki bazı bilgiler söz konusu eserle büyük ölçüde benzerlik göstermekle birlikte, tablolarda ilgili felsefi akımlara ait bilgilere yine literatürdeki çeşitli eserlerden faydalanılarak yenileri de eklenmiştir. Yararlanılan başlıca eserler için bkz. İbrahim Arslanoğlu, *Eğitim Felsefesi*, (2. Baskı), Ankara, 2018; Kemal Bakır, *Eğitim Felsefesi*, (6. Baskı), Ankara, 2021.; Mustafa Güçlü, *Eğitim Felsefesi*, (4. Baskı), Ankara, 2020.; Rıdvan Küçükali, *Eğitim Felsefesi*, Ankara, 2021.; Faruk Manav, *Eğitim Felsefesi*, (3. Baskı), Ankara, 2020.; Nel Noddings, *Eğitim Felsefesi*, (Çev. R. Çelik), Ankara, 2017. Veysel Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, (12. Baskı), Ankara, 2014; Mustafa Ergün ve Ahmet Çoban, *Eğitim Felsefesi*, (2. Baskı), Ankara, 2020.

⁸Oya Esra Bektaş, İdealizm ve Eğitim. F. Manav (Ed.). *Eğitim Felsefesi* (3. Baskı) içinde (21-34), Ankara, 2020, s. 21.

⁹Nur Mala, *Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Programlarının Faydacı ve İlerlemeci Ekole Uygunluğu Bakımından Değerlendirilmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Malatya 2011, s. 50.

¹⁰Sönmez, a.g.e., s. 75.

Daimicilik

- Adil bir toplum düzeninin inşası.
- Entelektüel ve manevi potansiyelin gelişimi
- Nitelikli, iyi yetişmiş ve uzman öğretmenler,
- Aydın ve lider kişiler yetiştirmek
- Sokratik yöntem ve mantıksal akıl yürütme
- Öğretmen merkezli eğitim
- Hiyerarşik ve konu odaklı müfredat,
- Otoriter bir eğitim. (s. 27)
- Tarih, edebiyat ve sanatta aklın üstün ürünleri sayılan eserler öğrencilere okutulmalı ve onların bu eserleri ezberlemeleri sağlanmalı
- Değerler evrenseldir, değiştirilemezler. Değerlerin kaynağı tarih, edebiyat, din ve felsefe gibi kültürel alanlara önem vermek.
- Her yerde kalıcı bir önem ve değere sahip şeylerin öğretimi
- Çocuklara dünyanın maddi ve manevi ebediliklerinin öğretimi
- “Büyük Eserler” yani Klasiklerin okutulması

1.2. Natüralizm

Natüralizm, Avrupa'da Aydınlanma Dönemi filozoflarından Rousseau'nun ortaya koyduğu görüşlerden teşekkül etmiştir. Aşağıda verilen tablodan da anlaşılacağı üzere natüralizmde gerçeklik ve hakikatin başka bir âlemden ziyade doğada olduğu kabul edilir. Natüralist felsefenin odağında insan doğasına yönelik tartışmalar bulunmaktadır. Natüralist eğitim kuramında nihai erek, ahlaki açıdan özgür ve bu anlamda özerk bireyler, yani bireysellik ile toplumsallık arasında bir denge unsuru olan mutlu yurttaşlar yetiştirmektir.¹¹

Natüralizm

¹¹Bakır, a.g.e., s. 16.

Eğitim Felsefesi	Hedefler	Uygulama
İlerlemecilik	<ul style="list-style-type: none"> Çocuğun yeteneklerine ve ilgilerine uygun olarak doğal bir biçimde gelişeceği bir terbiye İnsanın durumunu iyileştirmek amacıyla doğal dünyaya ilişkin bilgiyi temele alan bir eğitim 	<ul style="list-style-type: none"> Öğrenci merkezli eğitim Öğrenenin ihtiyaçlarına, ilgilerine dikkat etme İyi ve dikkatli bir biçimde düzenlenmiş çevrede zamana, mekâna ve kullanılan malzemeye ayrı bir özen gösterme Gözlem ve deney yoluyla bir şeyleri keşfederek öğrenmeye önem verme Kişisel ve duyuşsal deneyimlere vurgu Çocuğun ilgi, ihtiyaç ve doğasına göre hazırlanan müfredat

1.3. Pragmatizm

Kökleri 18. yüzyıla kadar giden Pragmatizm'in isim babası Jeremy Bentham'dır.¹² Yine bu felsefenin biçimlenmesinde John Stuart Mill'in önemli katkıları olmuştur. Nitekim, pragmatizmin dünya genelinde tanınmasını sağlayan William James "Pragmatizm" isimli eserini "zihnin pragmatik açıklığını ilk kez kendisinden öğrendiğim ve bugün hayatta olsaydı onu liderimiz olarak düşünmekten zevk duyduğum John Stuart Mill'in anısına" diyerek Mill'e ithaf etmiştir.¹³ Pragmatizmin önemli temsilcilerinden bir diğeri olan John Dewey, işlevselciliği okul psikolojisine uyarlayarak eğitim sistemi içerisinde öğrencilerin ihtiyaçlarının daha iyi nasıl karşılanacağı üzerine bir model geliştirmiştir. Buna göre eğitim yaşamın bizzat kendisidir. Bu anlamda okul yaşamı gerçek yaşamda olduğu gibi aynı kaideler üzerine temellenmelidir.¹⁴ John Dewey, William H. Kilpatrick, John Childs ve Boyd Bode

¹²Kemal Bakır, *Demokratik Eğitim John Dewey'in Eğitim Felsefesi Üzerine*, (4. Baskı), Ankara, 2015, s. 11.

¹³James, 2003'ten akt. Bakır, *Demokratik Eğitim John Dewey'in Eğitim Felsefesi Üzerine*, s. 11.

¹⁴Bakır, a.g.e, s. 27.

öncülüğünde ilerlemecilerin başlıca üzerinde durdukları noktalardan birisi öğrenenin konudan daha önemli olduğudur. Onlar Rousseau gibi filozoflardan esinlenerek öğrenci merkezli okulu oluşturmuşlardır.¹⁵ Pragmatizmden temel alan iki farklı eğitim kuramı/yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birisi ilerlemecilik diğeri ise yapılandırmacı yaklaşımdır. Yapılandırmacılık 1950'lerden itibaren yeni eğitim hareketi kavramının ortaya çıkmasıyla şekillenmiştir. Piaget, Vygotsky, Bruner gibi akımın öncüleri 20. yüzyılın ikinci yarısına girerken görüşlerini ortaya koymuşlardır. Fakat yapılandırmacı yaklaşımın 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren toplumların ve eğitim politikası ortaya koyan isimlerin gündeminde olduğu ifade edilebilir. Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenme aktif bir süreç olarak kabul edilmiştir. Buna göre; öğrencilerin kendi bir takım deneyimler ve bu deneyimlerden oluşmuş bilişsel yapılarıyla sınıfa geldikleri kabul edilir. Öğrenci eğitim-öğretim sürecinde yeni öğrendiği bilgi ve deneyimleri öncekilerle ilişkilendirerek bilişsel yapısını düzenler.¹⁶

Pragmatizm

Eğitim Felsefesi	Hedefler	Uygulama
------------------	----------	----------

¹⁵Peter F. Oliva ve William R. Gordon, *Program Geliştirme*, (Çev. Ed. Kerim Gündoğdu), Ankara, 2018.

¹⁶Mehmet Arslan, "Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(1), (1990), s. 46.

İlerlemecilik

- Öğrencilere kendi bilgi ve kavrayışlarını inşa etme imkânı sağlamak
- Onlara bilgilerini, halihazırda bilmekte ve inanmakta oldukları şeylerle yeni temasa geçtikleri olay ve faaliyetlerin karşılıklı etkileşimi üzerinden yapılandırma imkânı temin etmek
- Öğrencileri yurtsever ve akıllı yurttaşlar haline getirmek
- Sürekli değişime açık olma
- Demokrasiyi gerçekleştirme
- Öğrencilerin kendi yaşantıları yoluyla zihinlerini ve gizil yeteneklerini geliştirme

- Konu-bilgi yerine faaliyet-deneyime dayalı eğitim süreci
- Öğrencileri başkalarıyla anlamlı etkileşimler içine sokacak bir öğrenme çevresi yaratmak
- İşbirliğine dayalı, proje temelli, problem çözme amaçlı, dosya sunumu üzerinde gerçekleşen modern eğitim-öğretim tekniklerini kullanmak
- Öğrenmenin sosyal bağlamına dikkat edip buna ayrı bir özen göstermek
- İşe geniş kapsamlı fikir, iş ve çalışmalarla başlayıp, ayrıntılı bir şekilde ele alınıp incelenmeyi gerektiren ayrıntılara geçmek.
- Öğrenci merkeze alınmalı
- Okul yaşamın bizzat kendisidir gerçeğinden hareketle yaşamdaki her türlü olgu ve olaylar eğitim ortamına getirilmeli
- Demokratik eğitim ortamı sağlanmalı

Yapılandırmacılık

- Öğrencilerin kendi bilgi ve kavrayışlarını inşa etmesi

- Öğrenci merkezli eğitim
- Eğitim programı, bireysel özgürlük ve seçimler içeren deneyimler ve konulardan oluşur
- Öğretmeni görevi öğrencinin kendisini tanımaya yardım etmek olmalı

- Öğrenme aktif bir süreçtir

1.4. Realizm

Realizm, bilinçte mevcut olandan ayrı nesnel bir gerçekliğin var olduğunu kabul eden bir felsefi akımdır.¹⁷ Temellerini Antik Yunan filozoflarından biri olan Aristoteles'ten alan realizmde eğitim bilgi ile eş anlamlı tutulmuş gibidir. Bilginin doğruluğu ve her yerde aynı olması gerektiğinin savunulduğu realist eğitim anlayışında bilgiye ulaşmada duyar ve bilimsel yöntem önemlidir.¹⁸

Realizm		
Eğitim Felsefesi	Hedefler	Uygulama
Esasçılık	<ul style="list-style-type: none"> • Geçmişte elde edilen kesin doğrular, yeni kuşaklara aktararak hem değişme önlenmeli hem de kuşaklar arası çatışma engellenmelidir. • Kişinin toplumsallaşmasını sağlama • Başat kültürel değerleri kazandırma • Kültürel mirası koruma • Bilgi ve becerili insanlar yetiştirme 	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretilecek bilgiler gerçeği yansıtmalı ve organize edilmiş olmalı • Öğretmen konunun uzmanı olmalı • Öğretmen merkezli eğitim • Eğitim, mesleğe ve vatandaşlığa hazırlamalı • Otoriter eğitim • Düzen ve disiplin • Eleştirel düşünme

¹⁷Sabri Büyükdüvenci, "Realizm ve Eğitim", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), (1989), s. 135.

¹⁸Dilek Başerer, "Realizm ve Eğitim", F. Manav (Ed.). *Eğitim Felsefesi* (3. Baskı) içinde (35-46), Ankara, 2020, s. 39.

-
- Okul, aklın gelişimine önem vermelidir.
-

1.5. Varoluşçuluk

Varoluşçuların karşı durduğu başlıca husus; eğitimi yönlendirmek, görevleri sıralamak, kaderi öngörmek ve insanlığın evrendeki rolünü tanımlamak gibi önceden şekillendirilmiş insan doğası anlayışıdır. Varoluşçuların vurgu yaptığı başlıca şey, insanlığın özgürlüğüdür.¹⁹ Varoluşçular genellikle sistemin üstünlüğü ya da herhangi bir sistemde bireylerin konumundan ziyade bireylerin kendilerini tanımlarken özgürlüklerini nasıl kullandıklarına odaklanmışlardır.²⁰ Varoluşçuluk felsefi akımının eğitim anlayışında; *“gerçek bir eğitimin, öğretmenler ya da eğitimciler öğrencilerini birtakım mekanik usullerle, gayri insani kimi yapılar üzerinden toplumun ve teknik kurumların ihtiyaçlarına uydurmaktan, bütün öğrencilerin örnek bir şekilde başarılı, zeki, uyumlu ve başkaları tarafından takdir edilen kimseler olmalarını istemekten vazgeçtikleri zaman ortaya çıkacağı savunulur”*.²¹

Varoluşçuluk

Eğitim Felsefesi	Hedefler	Uygulama
Yapılandırma	<ul style="list-style-type: none"> • İnsanın kendi kendini tanıması, araştırması • Kişinin seçimlerini özgürce yapması ve 	<ul style="list-style-type: none"> • Öğrenci merkezli eğitim • Eğitim programı, bireysel özgürlük ve seçimler içeren deneyimler ve konulardan oluşur

¹⁹Noddings, a.g.e., s. 62.

²⁰Noddings, a.g.e., s. 62.

²¹Cevizci, a.g.e., s. 153.

<p>hayatını anlamlandırması</p> <ul style="list-style-type: none"> • Öğrencinin ben bilinci kazanmasını temin etme 	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretmeni görevi öğrencinin kendisini tanımasına yardım etmek olmalı • Doğrudan bir öğretim ve yüz yüze ilişki • Diyalojik bir yöntem anlayışı
---	--

2. Problem Durumu

Türkiye'de ilköğretim programlarını çeşitli felsefi akımlar ya da eğitim felsefeleri açısından analiz eden çalışmalara rastlanmaktadır.²² Ancak programların tamamını felsefi temeller açısından ele alıp inceleyen çalışma bulunmamaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada, Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından günümüze (2021) kadar uygulanmış ilköğretim programları üzerinde hangi felsefi akımların etkisi vardır sorusuna cevap aranmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın alt problemleri aşağıdaki sorulardan oluşmaktadır:

1-1924 ilköğretim Programında benimsenen felsefi akım/akımlar nelerdir?

2-1926 ilköğretim Programında benimsenen felsefi akım/akımlar nelerdir?

3-1936 ilköğretim Programında benimsenen felsefi akım/akımlar nelerdir?

4-1948 ilköğretim Programında benimsenen felsefi akım/akımlar nelerdir?

²² Örneğin bkz. Mala, a.g.t.; ayrıca Cumhuriyet'in ilanından 2005 yılına kadar uygulanmış ilköğretim programlarını eğitim felsefeleri açısından ele alan bir çalışma tespit edilmiştir. Bkz. Özgür Ulubey ve Necdet Aykaç, "Türkiye Cumhuriyetin İlanından 2005'e Eğitim Felsefelerinin İlköğretim Programlarına Yansımaları", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1173-1202. Bahsedilen çalışmadan farklı olarak araştırmamızda ele alınan dönem biraz daha ileriye (2018) götürülmekle birlikte ilköğretim programlarının analizi temel felsefi akımlar üzerinden yapılmıştır.

5-1968 İlkokul Programında benimsenen felsefi akım/akımlar nelerdir?

6-1998 İlkokul Programında benimsenen felsefi akım/akımlar nelerdir?

7-2005 İlkokul Programında benimsenen felsefi akım/akımlar nelerdir?

8-2018 İlkokul Programında benimsenen felsefi akım/akımlar nelerdir?

Elbette eğitim programları hazırlanırken o programın hazırlık sürecinde nasıl bir felsefeden hareket edildiği oldukça önemlidir. Özellikle de tarihsel süreçte eğitim programları üzerinde etkisi olan felsefi akımların bilinmesi ve söz konusu akımların tercih sebepleri eğitimciler, eğitimde politika yapıcılar ve bu konuda çalışma yapan araştırmacılar için oldukça kıymetlidir. Bu tür çalışmalar geçmişteki eksik veya hataların fark edilmesini sağladığı gibi gelecek açısından da bahsedilen kesimlerin yapacakları eğitim programları ile ilgili yapacakları çalışmalara/değişikliklere rehberlik edecektir. Ayrıca çalışma Türk Eğitim Tarihi alanına katkı sağlayacaktır.

3. Çalışmanın Amacı

Tablolardan anlaşılacağı üzere eğitim ile felsefe arasında oldukça yakın ilişki vardır. Her şeyden önce kimi neden nasıl eğitmeliyiz gibi genel bir soru felsefenin ilgi alanına girer. Bu soruya verilecek cevaplar eğitim-öğretim sürecinde hedeflerin ve eğitim durumunun belirlenmesinde, içeriğin oluşturulmasında belirleyici bir etkiye sahiptir. Onun içindir ki eğitim sisteminin bir parçası olan okullarda uygulanan eğitim programları üzerinde programların uygulandığı dönem ve koşullar uyarınca belli felsefeler etkili olmuştur. Buradan hareketle bu çalışmada başlıca amaç Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından günümüze (2021) kadar uygulanagelmiş ilkokul/ilköğretim programları üzerinde etkili olan felsefeleri belirlemektir.

4. Yöntem

4.1. Araştırma Modeli

Çalışma, nitel araştırma metodlarından tarihsel araştırma deseni üzerinde kurulmuştur. Tarihsel araştırma deseninde amaç tarihi değer taşıyan veriyi manipüle etmeden geçmişte ne olduğunu anlamaktır.²³

4.2. Veri Kaynağı

Çalışmanın başlıca verilerini Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar uygulanagelmiş ilköğretim programları oluşturmaktadır. Veriler doküman incelemesi yöntemi ile toplanmıştır. Çalışmanın verilerine çeşitli kütüphaneler, sahaflar, kütüphanelerin (Atatürk Kitaplığı) dijital arşivleri veya Milli Eğitim Bakanlığı'nın resmi internet sayfası vasıtasıyla ulaşılmıştır.

Çalışma Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi boyunca günümüze kadar uygulana gelmiş olan ilköğretim programlarını (1924, 1926 İlkokul Programı, 1936 İlkokul Programı, 1948 İlkokul Programı, 1968 İlkokul Programı, 1998 İlköğretim Programı, 2005 İlköğretim Programı ve 2018 İlkokul Programı) konu edinilmiştir. Bahsedilen programlar dışında hazırlanan iki taslak program ile 2000'li yıllarda güncelleme çalışması yapılan bazı derslerin öğretim programları çalışmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca bahsi geçen programların analizi sadece programlardaki genel amaçlar, hedefler ve ilkeler bölümleri dikkate alınarak yapılmıştır. Bazı programlarda genel amaçların yanında programın vizyonu veya perspektifi gibi açıklamaların yer aldığı bölümler bulunmaktadır. Bu başlıklar da yapmış olduğumuz analiz sürecinde dikkate alınmıştır. Ancak tek tek her bir dersin öğretim programı ve programlardaki ölçme değerlendirme yaklaşımları analiz sürecine dahil edilmemiştir. Bunun en önemli sebebi söz konusu her bir dersin öğretim programının ve programlardaki konuların tek tek analizinin çok daha kapsamlı bir çalışmayı gerektirmesidir.

4.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada verilerin toplanmasında doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi tekniğinde doküman olarak adlandırılan

²³Jack R. Farenkel and Norman E. Wallen, N, *How to Design and Evaluate Research in Education*, Boston, 2009, s. 532.

kaynaklar araştırmacının amacına uygun bir şekilde kod ve temalara ayrılarak ilişkisel yapıların oluşturulması amaçlarıdır.²⁴ Bogdan ve Biklen (2007) ile Yıldırım ve şimşek (2008) kod ve temaların görüşme soruları, araştırma sorusu vb. durumlarla önceden belirlenmesi durumunda bunun betimsel analiz olacağını belirtmişlerdir.²⁵ Bu çalışmada kod ve tema oluşturulmasa da felsefi akımlara ait özellikler literatüre dayalı olarak önceden tespit edilmiştir. Tespit edilen özellikler bağlamında incelenen ilkokul programlarında yer alan amaç/prensip/ilke/vizyon bölümlerindeki ifadelerle eşleştirilmiştir. Bu anlamda çalışmada veriler betimsel analize tabi tutulmuştur.

5. Bulgular

5.1. 1924 İlkokul Programı (İlk Mekteblerin Programı)

Cumhuriyet Dönemi'nde ilkokullara yönelik ilk müfredat programı 1924 yılında "İlk Mektep Müfredat Programı" ismi ile 1924 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Bu program bir nevi Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde uygulanmış olan ilkokul programlarının devamı niteliğindedir. Bu programda amaçlar veya prensipler gibi başlıklara yer verilmemiş sadece okutulacak dersler ve derslerin konuları verilmiştir.²⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nda 1915 yılında hazırlanmış olan Mekatib-i İbtidaiye-i Umumiye Talimatnamesi'ne 1923 yılında öğretim yöntemleri ile ilgili iki madde daha eklenmiştir. Bu maddelerdeki belli başlı vurgular dikkate alındığında Milli Mücadele yılları ve Cumhuriyete geçişle birlikte eğitim sistemi üzerinde pozitivist ve pragmatist felsefenin etkilerini görmek mümkündür.²⁷ Söz konusu eklenen maddeler içerisinde örneğin; çocuklara yeteri kadar alıştırma yaptırılmasının gerekliliği, öğrencilerin yetenekleri ve bilinçleri arasında bağ kurulması gerektiği ve duygusal eğitime aşırıya kaçmaktan sakınılması gibi vurgular bulunmaktadır.²⁸ 1924 programının bahsedilen talimatnamedeki hususlar dikkate alınarak uygulanmış olduğu söylenebilir. Bununla birlikte programda derslerin içeriği ve açıklaması

²⁴Farenkel and Wallen, a.g.e, s. 471.

²⁵Robert C. Bogdan and Sari K. Biklen, *Qualitative Research for Education*. Boston, 2007.; Ali Yıldırım ve Hasan şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, 2008.

²⁶ Bkz. İlk Mekteblerin Müfredat Programı, İstanbul, 1340, s. 3-95.

²⁷Mala, a.g.t., s. 85.

²⁸Mala, a.g.t., 75-76.

yapılırken öğretmenlere yapılan öneriler program üzerinde pragmatizmin yansımaları olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun bir örneği; hendese dersinde çocuklara birtakım kavramların kuru kuruya tarifinin verilmesi yerine onlara bazı basit hendese şekilleri yaptırılarak yahut bahçede hendesi şekiller inşa edilerek çocukların böylece müşahade, mukayese ve dikkat kabiliyetlerinin artırılmasına çalışılması gerektiğine yönelik ifadelerdir.²⁹

5.2. 1926 İlkokul Programı (İlk Mekteblerin Müfredat Programı)

Cumhuriyet Dönemi'nde ilkokul programlarında esaslı ilk değişiklik 1926 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda hazırlanmış olan 1926 ilkokul programı önemlidir. Bu program belli bir hazırlık evresi sonucunda oluşturulmuştur. Söz konusu hazırlık sürecinde 1926 yılında toplanmış olan III. Heyet-i İlmiye toplantısı önemlidir. III. Heyet-i İlmiye Toplantısı sonucunda "Talim ve Terbiye Kurulu" kurulması kararlaştırılmıştır. İşte 1926 İlkokul Programı'nın hazırlanmasında Talim ve Terbiye Kurulu'nun çalışmaları oldukça etkili olmuştur. Kurulun daha ilk toplantısında ilkokulların programının değiştirilmesi görüşülmüştür.³⁰ Nihayetinde Kurul'un öncülüğünde çeşitli ülkelerin ilkokul/ilköğretim programları da incelenerek yeni bir ilkokul programı hazırlığı çalışması başlatılmıştır. Çalışmalar sonucunda hazırlanan ilkokul Programı önce birkaç okulda denenmiş, 1927 yılından itibaren de bütün ilkokullarda uygulanmaya başlanmıştır.³¹

Söz konusu programda genel amaçlar ya da prensipler gibi başlıklar bulunmamaktadır. Ancak mukaddime başlıklı programın genel hatlarının verildiği açıklama kısmında 6 madde sıralanmıştır. Bu maddeler incelendiğinde 1926 İlkokul Programı üzerinde pragmatizm felsefi akımının etkilerini görmek mümkündür. Örneğin; 4. maddede; *"eski programlarda 'iş esaslarına' ve talebenin şahsi mesai ve faaliyetine lüzumu kadar itina edilmemiştir. Yeni programlarda bu noktalara da hususi bir ehemmiyet verilmiştir. Bütün derslerin talebeyi 'şahsi mesai'ye teşvik edecek bir surette tedrisi, tedrisatta imkân müsait olduğu derecede talebenin "şahsi alaka"larının nokta-ı hareket ittihaz edilmesi*

²⁹ İlk Mekteblerin Müfredat Programı, 1340, s. 19.

³⁰ İlk Mekteblerin Müfredat Programı, 1340, s. 71.

³¹ İlk Mekteblerin Müfredat Programı, 1340, s. 72.

esaları kabul edilmiştir. El işleri – resim derslerine, talebede el hünerini tenmiye (artırmak) edecek onlara tasvirlerini maddi surette ifade edebilmek iktidarını verecek ve bilhassa diğer dersleri canlandırarak mühim bir terbiye amili olmak üzere hususi bir kıymet atfedilmiştir. Talebenin dersleri, imkân mertebesinde bizzat işleyerek, bizzat zihni faaliyette bulunarak öğrenmesi yeni programın en bariz seciyesidir”³² ifadeleri o dönem hazırlanan programda pragmatizmin yansımalarıdır. 1924 yılında Pragmatizmin öncü isimlerinden John Dewey’in Türkiye’ye daveti ve onun eğitim sistemi üzerine incelemeleri ile önerilerini barındıran raporu, o yıllarda söz konusu felsefi akımın eğitim sisteminin bileşenleri üzerindeki etkisinin kaynaklarından birisini oluşturmuştur. Dewey, hazırlamış olduğu raporda ilk mekteplerle ilgili şu önerilerde bulunmuştur: “Müfredat programları memleketin muhtelif mıntıklarında mahalli ilcaat ve ihtiyacata intibak edecek surette tadil olunmalıdır. Böyle olmazsa mektep dersleri ile talebenin hayatı arasında bir irtibat husule gelmez ve dersler, ne çocukların ameli ihtiyaçlarına tekabül eder, ne de onların alaka ve dikkatlerini celp edecek bir şekil alabilir”.³³

5.3. 1936 İlkokul Programı

Türkiye’de 1930’lu yıllardan itibaren siyasi, iktisadi ve sosyal alanda önemli dönüşümler yaşanmıştır. Elbette söz konusu değişikliklerin eğitim sistemi üzerindeki etkileri kaçınılmaz olmuştur. Bu durum hazırlanmış olan yeni programda ilkokulun hedefleri bölümünde şu şekilde açıklanmıştır: “Büyük Önder Atatürk’ün yarattığı Türk Devrimi’nin muhtelif hamleleri, Türkiye Cumhuriyeti’nde bütün millet fertlerinin müşterek malları olması lazım gelen yeni ve önemli kıymetler getirdi. Türk Devrimi’nin zaruri kıldığı yeni ihtiyaçlar karşısında ilkokul programlarında da muhtelif bakımlardan yeni değişiklikler yapılması lazım geldi”.³⁴ Yani 1926 İlkokul Programı’nın o dönemki ihtiyacı karşılayamadığı ve birtakım eksiklikleri barındırdığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine 1935 yılında bir komisyon oluşturularak ilkokul programının yenilenmesi çalışmalarına başlamıştır. Program hazırlıkları esnasında göz önünde tutulacak başlıca üç unsur; Cumhuriyet Halk

³²İlk Mekteplerin Müfredat Programı, İstanbul, 1926, s. 4.

³³John Dewey, Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, İstanbul, 1939, s. 22.

³⁴İlkokul Programı, İstanbul, 1936, s. 5.

Partisi programındaki esaslar, yeni pedagojik gelişmeler ve ortaokul müfredat programları olarak belirlenmiştir.³⁵ Hazırlıklar sonucunda tamamlanan program 1936 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Önceki programlara göre önemli yeniliklerden birisi, ilkokulun amaçları ile eğitim ve öğretim ilkeleri içinde öğrencilerin gelişim özelliklerinin dikkate alınmış olmasıdır.³⁶

Hazırlanmış olan 1936 İlkokul Programı'nda "ilkokulun hedefleri" bölümü 8 maddeden oluşmakta ve bu maddelerin ikisinin toplam 7 alt maddesi bulunmaktadır. Ayrıca "ilkokulun eğitim ve öğrenim prensipleri" bölümü toplam 19 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin toplamda 19 tane de alt maddesi bulunmaktadır. Okutulan derslere bakıldığında ise ilkokulların birinci devresinde³⁷ 6 farklı ders okutulurken bu ders sayısının ikinci devrede³⁸ 11'e yükseldiği görülmüştür.

İlkokul Programında yer alan "ilkokulun hedefleri" incelendiğinde 5 farklı maddenin çeşitli felsefelerle ilişkilendirilebileceği görülmüştür. İlkokulun hedefleri bağlamında programda başlıca etkili olan felsefi akımların realizm ve pragmatizm olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; programın ilk hedefi; *"eğitim siyasamızda temel taşı bilimsizliği gidermektir. Kültür işinde, her gün daha çok çocuk ve yurttaş okuyup yetiştirecek bir program güdülecektir. ... Öğretmen bulunduğu yerde okumamış, yetişmemiş yurttaş bırakmamalıdır"*³⁹ şeklinde belirtilmiştir. Bu cümledeki kültüre yapılan vurgu, yurttaş yetiştirme ve bununla okuryazarlık oranının artması arasında kurulan ilişki realizmin eğitim programındaki tezahürü olarak gösterilebilir. Nitekim realizmin eğitim kuramı esasılıkta, okulun en temel misyonunun insanlık kültürünün temel unsurlarını aktarıp korumak olduğu savunulur (Cevizci, 2018: 49).⁴⁰ Başka bir ifadeyle okul, rasyonelliğin geliştirildiği kurumların başında gelir. Bir diğer örnek ise programın 4. hedefi olarak gösterilen şu cümledir: *"Okulda sırf nazarî, ameli hayatta kıymeti az bilgilerle*

³⁵Mala, a.g.t., s. 96.

³⁶Mehmet Gültekin, "Cumhuriyet Dönemi İlkokul Programlarındaki Gelişmeler", M. Gültekin (Ed.) *Cumhuriyet Dönemi İlkokul Programları* içinde (2-75), Ankara, 2020, s. 21.

³⁷Birinci devre, ilkokulun ilk üç sınıfını ihtiva etmektedir.

³⁸İkinci devre ilkokulda 4. ve 5. sınıfları ihtiva etmektedir.

³⁹*İlkokul Programı*, İstanbul, 1936, s. 6.

⁴⁰Cevizci, a.g.e., s. 49.

talebinin zihnini doldurmak yolundan gidilmeyerek her çocuğu hayatta bir aile ferdi, bir meslek adamı ve bir yurttaş sıfatıyla kendisine düşen işlerde ve ödevlerde azami başarıllık göstermek için en lüzumlu ve en zaruri olan bilgiler, itiyatlar, maharetlerle teçhiz etmenin, bu bilgilerden, itiyatlardan maharetlerden azami derecede istifade yolunu kendisine öğretmenin önemini belirtmektedir".⁴¹ Okul bizzat yaşamın kendisidir anlayışının olduğu ve çocuklara hayatta kendilerine lazım olacak faydalı bilgilerin öğretilmesi gerekliliğinin savunulduğu pragmatizm ile ilgili cümle arasındaki paralellik açıkça bellidir. Ayrıca bu cümleler realizm felsefi akımı ile de ilişkilendirilmiştir. Nitekim realist eğitim anlayışına göre her disiplinle ilgili öğretilecek bilgilerin gerçeği yansıtması önemlidir. Bununla birlikte disiplinlerle ilgili içerik de öğrencinin gelişimine, hazırbulunuşluğuna, öğrenme-öğretme ilkelerine göre düzenlenmiş olmalıdır.⁴²

Programda "ilkokulun eğitim ve öğrenim prensipleri" bölümü incelendiğinde ise buradaki 7 madde pragmatizm ya da natüralizm felsefi akımları ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin 2. prensip maddesinde; *"İlkokul, bir topluluk, bir cemiyet örneğidir. Onun için okulda canlı bir cemiyet hayatı yaşamalıdır. Çocuklar, yalnız başlarına yaşamak için değil milli bir camiada ve herhangi bir meslekte yaşamak ve o camia içinde yapıcı ve başarılı bir rol ve ödev almak için yetiştirildiklerine göre çocukların okulda toplu bir cemiyet hayatı yaşamakta olmalarından istifade edilerek onları yetiştirirken topluluk hayatının icaplarına göre bir eğitim sistemi takip olunmalıdır"*⁴³ cümlelerine yer verilmiştir. Bu cümleler programda toplumcu bir yaklaşımın benimsendiğini göstermektedir. Bu da natüralizm felsefi akımındaki yaklaşımlardan toplumu bireye göre önceleyen yaklaşım ile örtüşmektedir. Ayrıca prensiplerin 8. maddesinde; *"ilkokulda bütün dersler çocukların seviyesine uygun olarak verilecektir"*⁴⁴ ifadeleri de programda natüralizmin yansımasıdır. Çocuklara pratik bilgilerin öğretilmesi gerektiği ve *"okul, çocuğu en geniş bir ölçüde faaliyete, yaratmaya ve işe sevk edecek canlı bir muhit olmalıdır"*⁴⁵ şeklindeki cümle ise programda

⁴¹İlkokul Programı, İstanbul, 1936, s. 12.

⁴²Sönmez, a.g.e., s. 88.

⁴³İlkokul Programı, İstanbul, 1936, s. 22.

⁴⁴İlkokul Programı, İstanbul, 1936, s. 27.

⁴⁵İlkokul Programı, İstanbul, 1936, s. 23.

pragmatizmin karşılık bulmuş halidir. 1936 programında önemle vurgulana hususlardan birisi kültür ve kültürel mirasın aktarımıdır. Bu anlamda ise programda realizm felsefi akımının izlerini görmek mümkündür.

5.4. 1948 İlkokul Programı

Türkiye'de 1946 yılından itibaren çok partili hayata geçiş ve bununla birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrası gerek dünya genelinde gerekse ülke özelinde yaşanan siyasi, iktisadi ve toplumsal değişimler eğitim programlarının güncellenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 1950'lerde daha fazla netleşecek olsa da Türkiye üzerinde 1940'lı yılların ikinci yarısından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi ve toplumsal açıdan etkilerini görmek mümkündür. Bunun örneklerinden birisi 1948 İlkokul Programı'dır. Bu programın hazırlanışında Milli Eğitimin Amaçlarının Amerika Birleşik Devletleri'ndeki modele benzediği ifade edilmiştir.⁴⁶

Hazırlıklar sonucunda tamamlanan program 1948 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 1948 İlkokul Programı'nda 1936 İlkokul Programı'ndan farklı olarak "ilkokulun hedefleri" bölümüne yer verilmemiş iken önceki programda olduğu üzere "ilkokulda eğitim ve öğretimin ilkeleri" bölümü altında 17 madde bulunmaktadır. Bu 17 ilkenin 14'ü 1936 İlkokul Programında da yer almaktadır. Yeni eklenenler ise kişiliği sağlanmasına uygun çevre ilkesi, okul ve ailenin iş birliği ilkesi ve kişilik (şahsiyet) ilişkisidir.⁴⁷ Toplam 17 madde altında 27 de alt madde verilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nin dördüncü ilkokul programı niteliğindeki 1948 İlkokul Programının ilkeleri analiz edildiğinde program üzerinde realizm ve pragmatizm felsefi akımlarının etkileri olduğu belirlenmiştir. En başta kültüre ve kültürel mirasın aktarımına yapılan vurgu programda realizmin yansımaları olarak görülebilir. Örneğin, 1. maddede; *"İlkokul çocuklara milli kültürü aşilamak mecburiyetindedir. İçinde yetişen bütün vatandaşlara aynı milli ülküleri, aynı milli amaçları vermek için gereken bütün bilgileri, alışkanlıkları, ilgileri, hizmet*

⁴⁶Gültekin, Cumhuriyet Dönemi İlkokul Programlarındaki Gelişmeler, s. 29-30.

⁴⁷Gültekin, a.g.e., s. 30.

*arzusunu verimli bir şekilde kazandırmak ilkokulun önemli ödevidir*⁴⁸ ifadeleri ilkokullarda kültürel mirasın aktarımına verilen ehemmiyeti göstermektedir. Bilindiği üzere realizmin eğitim kuramı esasılıkta de kültürel mirasın aktarımı öncelikli hedeflerden birisidir. Önceki programda olduğu gibi “*okulun gerçek bir topluluk olduğu ve çocukların okulda canlı bir topluluk hayatı yaşadıkları*” şeklindeki ifadelerle birlikte “*öğretimde çocukların özelliklerinin dikkate alınması gerektiğine*” yapılan vurgu natüralizm felsefi akımının yaklaşımı ile örtüşmektedir. Çocuk merkezli eğitimin ilk örneklerinden olan natüralist eğitim felsefesinde de “doğanın ayrılmaz bir parçası olan insan doğasına bakılması gerektiği savunulur.⁴⁹ Pragmatizmin programdaki yansımalarına örnek olarak ise, *çocuklara işlerine yarayacak bilgilerin öğretilmesi gerekliliğine* yapılan vurguyu göstermek mümkündür. Ayrıca 1948 İlkokul Programı önceki programlarda olmayan “*demokrasinin prensiplerinin öğretilmesi*”⁵⁰ ilkesi yer almıştır. Elbette bu, o dönemki siyasi alandaki değişimlerle ilgilidir. Bu ilke, aynı zamanda pragmatizmin önemli temsilcilerinden birisi olan John Dewey’in okul ile demokrasinin içselleştirilmesi arasındaki kurduğu bağı hatırlatmaktadır.

5.5. 1968 İlkokul Programı

Türkiye’de ilkokullar için yeniden yeni bir program hazırlığı 1960’lı yıllarda olmuştur. 1962 yılında ilkokullarda uygulanmak üzere bir İlkokul Program Taslağı hazırlanmıştır. Bu taslağın olgunlaşması ve hazırlıklar beş altı yıl devam etmiş ve ortaya 1968 İlkokul Programı çıkmıştır.⁵¹ Bu program her şeyden önce önceki programlarda özellikle ilkokulun birinci devresinde uygulanan toplu tedrisat anlayışının ikinci devrede de uygulanmaya başlanması açısından önemlidir. 1968 İlkokul Programı’nda “*ilköğretimin amaçları*”, ilkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri” ve “*programın uygulanmasıyla ilgili genel esaslar*” yer almaktadır. Amaçlar bölümü, “*kişisel bakımdan, insanlık ilişkileri bakımından ve toplum hayatı bakımından*” olmak üzere üç bölümden

⁴⁸İlkokul Programı, İstanbul, 1948, s.3.

⁴⁹Cevizci, a.g.e., s. 84-85.

⁵⁰İlkokul Programı, İstanbul, 1948, s. 6.

⁵¹Mehmet Arslan, “Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları ve Belli Başlı Özellikleri”, *Millî Eğitim: Eğitim-Sanat-Kültür*, 146(2), (2000); Özcan Demirel, “Türkiye’de Program Geliştirme Uygulamaları”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, (1992), s. 29.

oluşmaktadır. Üç bölümde sırasıyla 11, 3 ve 3 madde, yani toplam da 17 madde bulunmaktadır. “İlkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri” bölümü 23 maddeden meydana gelirken, 3 de genel esas belirlenmiştir.

Programın amaçları analiz edildiğinde kültürel mirasın aktarımına yapılan vurgu dolayısıyla realizm, işe yarayacak bilgilerin öğretilmesi gerektiği, bilimsel yöntemin kullanılmasının önemi üzerinde durulması gibi hususlar dolayısıyla pragmatizm, öğretimde bireysel farklılıklara dikkat edilmesine yönelik vurgular dolayısıyla natüralizm felsefi akımıyla ilişkilendirmeler yapılmıştır. Toplamda 3 farklı amaç maddesi natüralizm, realizm ve pragmatizm. Örneğin; *“Doğru hüküm verebilmek için herhangi bir olay veya durumu, çözülmesi gereken bir problem olarak ele alır”*⁵² ifadesi eğitim-öğretimde özellikle bilimsel yöntem basamaklarının kullanılması gerekliliğinin savunulduğu pragmatizm felsefi akımı ile ilişkilendirilmiştir. Toplum hayatı bakımından verilen amaç cümlesi demokrasi ilkelerini çocukların kavramaya başlaması ve uygulamasıyla ilgilidir. Bu amaç da dönemin siyasi atmosferi ile ilişkili olduğu kadar, okul-demokrasinin içselleştirilmesi arasında kurulan bağ açısından pragmatizmin programdaki yansımaları olarak kabul edilmiştir. Kişilik gelişimi ve ahlaki karakter sahibi yurttaş yetiştirme amacı ise realist eğitim felsefesinden esintiler taşımaktadır.

İlkokulda eğitim ve öğretimin ilkeleri bölümünde ise 10 farklı madde yine adı geçen felsefi akımlardan en az birisiyle ilişkilendirilmiştir. Örneğin ilkelerden birisi olarak gösterilen; *“her çocuk birbirinden farklıdır. Aynı yaşta çocukların; yetenekleri, gelişme hızları, ilgi ve ihtiyaçları birbirinden büyük farklar gösterir. Eğitim ve öğretim fertler arasındaki bu farkları ortadan kaldırmaya ve hepsini birbirine benzetmeye uğraşacak yerde, her birine kendi ihtiyaç ve özelliklerine uygun gelişme ve yetiştirme imkânları sağlamalıdır”*⁵³ ifadeleri natüralizm felsefi akımındaki *“çocuğun yeteneklerine ve ilgilerine uygun olarak doğal bir biçimde gelişeceği bir terbiye”* anlayışı ile örtüşmektedir. *“İlkokul öğrenciye bilimsel metotlara göre çalışma yolları öğreten bir kurumdur. ... Öğretmen, çocuğun evde ve okulda karşılaştığı olayları, çözülmesi gereken birer problem olarak ele almasına, o problemi*

⁵²İlkokul Programı, İstanbul, 1968, s. 4.

⁵³İlkokul Programı, İstanbul, 1968, s. 12-13.

çözmek için yollar aramasına, bunun için gerekli bilgi ve malzemeyi toplanmasına, problemin çözülmesine yarayacak bilgileri karşılaştırıp değerlendirmesine, bir sonuca varıp genel hüküm verebilmesine, bu hükmün doğru olup olmadığını tartıp ölçebilmesine ve elde ettiği bu yeni bilgiyi kullanmasına rehberlik etmeli; böylece öğrencilerin bilimsel görüş ve düşünüş kazanmalarına yardımcı olmalıdır”⁵⁴ cümleleri ise pragmatizmin yöntem anlayışının programdaki tam karşılığıdır.

5.6. 1998 İlköğretim Programı

Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra ilkokul/ilköğretim programlarını yenileştirme çalışmaları devam etmiştir. Bu çalışmalar programın toplu bir şekilde yenileştirilmesinden ziyade ziyade ders bazında programların güncellenmesi yönünde olmuştur. 1990’lı yıllarda Türk eğitim sisteminde önemli kararlar alınmıştır. Bunlardan bir tanesi sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmesidir. Öncelikle 1996 yılında toplanan Milli Eğitim Şurası’nda bu karar alınmıştır. 1997-1998 eğitim-öğretim yılından itibaren ülke genelinde uygulanmaya başlanmıştır.⁵⁵ Yeni sistem uygun olarak hazırlanan 1997 İlköğretim Programı ise söz konusu sekiz yıllık zorunlu eğitime geçiş dolayısıyla hazırlanmış ve uygulanmaya başlanmıştır.

Hazırlanmış olan 1998 İlköğretim Programı’nda ilköğretimin amaçları dört bölümden oluşmaktadır. Kişisel bakımdan 11 amaç, insan hakları bakımından 2 amaç, ekonomik hayat bakımından 3 amaç ve toplum hayatı bakımından 4 amaç bulunmaktadır. Toplamda 20 amaç maddesi ve bu maddeler altında toplam 82 alt madde verilmiştir. Ayrıca “ilköğretimin eğitim ve öğretim ilkeleri olarak da 23 madde yer almaktadır. İlkeler bölümünde sadece ilk ilke üç alt madde ile açıklanmıştır. “Yakın çevre, öğretimde toplulaştırma ile konular ve üniteler başlıkları altında programın uygulanmasında uyulacak esaslar belirtilmiştir.

“ilköğretimin amaçları” ve “ilköğretimin eğitim ve öğretim ilkeleri” bölümleri analiz edildiğinde 1998 İlköğretim Programı’nda realizm, pragmatizm ve natüralizm felsefi akımlarının başlıca öne çıkan felsefi akımlar olduğu görülmüştür. Toplamda 3 amaç maddesi ve 7 ilke

⁵⁴İlkokul Programı, İstanbul, 1968, s. 12-13.

⁵⁵Gültekin, Cumhuriyet Dönemi İlkokul Programlarındaki Gelişmeler, s. 43.

pragmatizm ile ilişkilendirilmiştir. Özellikle çocuklara işe yarayacak bilgilerin öğretilmesi, bilimsel yöntemi kullanmanın önemi, demokrasi-okul arasındaki bağ ve okul ile yaşam arasında kurulan ilişki açısından programda pragmatizm felsefi akımının yansımalarını görmek mümkündür. Prensipler bölümündeki *“öğrenciler, demokratik bir hayat için demokrasinin ne olduğunu anlamalıdır”*⁵⁶ ile *“çocuğun belleğine birtakım faydasız bilgiler yığmak yerine ilgisine ve ihtiyacına cevap veren bilgilerle davranış değişikliğini sağlamak gerekir”*⁵⁷ cümleleri pragmatizmin programdaki yansımalarına örnek olarak gösterilebilir. Önceki dönemlerde uygulanmış programlarda olduğu gibi değer aktarımı/anlayışı, kültür ve kültürel miras aktarımı açısından programda realizm felsefi akımının etkilerini görmek mümkündür. Ayrıca çocukların öğrenme sürecinde yetenek ve kabiliyetlerinin dikkate alınması gerektiği gibi çocukların gelişim sürecinin öğretim sürecinde dikkate alınması açısından da natüralizm felsefi akımının 1998 İlköğretim Programı üzerinde etkisi olan bir diğer felsefi akım olduğu görülmüştür. Örneğin *“her çocuk birbirinden farklıdır. Aynı yaştaki çocukların; yetenekleri, gelişme hızları, ilgi ve ihtiyaçları birbirinden büyük farklar gösterir. Eğitim ve öğretim fertler arasındaki bu farkları ortadan kaldırmaya ve hepsini birbirine benzetmeye uğraşacak yerde, her birine kendi ihtiyaç ve özelliklerine uygun gelişme ve yetişme imkânları sağlamalıdır”*⁵⁸ ifadeleri natüralizmin 1998 İlköğretim Programındaki karşılığıdır. Bununla birlikte programın prensipler bölümünde yer alan, *“çocuklar görmek ve işitmekten çok yaparak öğrenirler. ... Öğrenciler, öğrenilmesi gereken konuların planlanmasına ve işlenmesine etkin olarak katılabildikleri ölçüde öğrenme anlamlı ve sürekli olur”*⁵⁹ ifadeleri öğrenme sürecinde deneyimi ön plana çıkararak öğrenmenin aktif bir süreç olarak kabul edildiği yapılandırmacı yaklaşımdan esintileri barındırmaktadır.

5.7. 2005 İlköğretim Programı

Yirmi birinci yüzyıla girildiğinde Türkiye’de eğitim alanında reform çabaları devam etmiştir. Özellikle bilgi ve teknoloji alanındaki

⁵⁶Mehmet Vural, (Haz.), *İlköğretim Okulu Programı*. Erzurum, 2002 s. 12.

⁵⁷Vural, a.g.e., s. 13.

⁵⁸Vural, a.g.e., s. 12.

⁵⁹Vural, a.g.e., s. 13.

çok hızlı yaşanan gelişmeler ve bunun başta toplumsal olmak üzere çeşitli alanlar üzerindeki etkileri eğitim sistemlerinde yenileşmeyi beraberinde getiren en önemli sebeplerin başında yer almıştır. Bu durum Millî Eğitim Bakanlığı tarafından şu şekilde açıklanmıştır: “... Dünyada bilginin önemi hızla artarken ‘bilgi’ kavramı ve ‘bilim’ anlayışı da hızla değişmektedir. Demokrasi ve yönetim kavramları farklılaşmakta, teknoloji hızla ilerlemekte tüm bunlara paralel olarak küreselleşme ve sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sıkıntılı yaşanmaktadır. Belirtilen hızlı değişim ve gelişim ile hâkim olmaya başlayan küreselleşme süreci, sadece ekonomik alanda belirleyici olmakla kalmayıp, sosyal ve kültürel alanlarda da etkili olmaya başlamıştır. Bu gelişmeler aynı zamanda bilgi toplumu oluşumu sürecini başlatmıştır. ... Öğretim programlarının çağdaş ihtiyaçlara göre düzenlenmesi, diğer şartlara zemin oluşturması bakımından önceliklidir. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı olarak, dünyada ve Türkiye’de yaşanan gelişmeler doğrultusunda ilköğretim ve orta öğretim programlarının bütünsel bir bakışla yenilenmesi için çalışılmaktadır”.⁶⁰ Bu anlamda 2005 yılında Türkiye’de ilköğretim programı yeniden düzenlenmiştir. 2005 İlköğretim Programı’nın gerekçesinde de belirtildiği üzere davranışçı yaklaşımın hâkim olduğu eski programlar çağın ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak kalmıştır. Bunun üzerine yeni bir anlayışla yeni ilköğretim programının geliştirildiği ifade edilmiştir. 2005 İlköğretim Programı’nın önceki programlardan en önemli farklarından birisi programın bilişsel ve yapılandırmacı kuram/yaklaşım dikkate alınarak hazırlanmış olmasıdır.⁶¹ Kazanımlar, eğitim durumları ve değerlendirme öğeleri incelendiğinde öğrencilerin bilgiyi aktif ve anlamlı bir şekilde yapılandırmasını sağlayacak şekilde programın tasarlanmış olduğu görülmektedir. Bu da yapılandırmacı kuramın temel özelliklerinden birisidir. Bu anlamda program, Pragmatizm felsefi akımının eğitim kuramı ilerlemecilik ve onun devamı olan yapılandırmacı kuram doğrultusunda hazırlanmıştır. Örneğin, ilköğretim 1-5. Sınıf Programları Tanıtım Kitapçığı’nda yer alan ilköğretim

⁶⁰http://programlar.meb.gov.tr/prog_giris/prg_giris.pdf’den akt. Özer Daşcan, (Der.), *Son Değişikliklerle İlkokul Programı 1-4 Sınıflar*. Ankara, 2014, s. 31.

⁶¹Dilek İ. Beyaztaş, Suzan B. Kaptı ve Nuray Senemoğlu, “Cumhuriyetten Günümüze İlkokul/İlköğretim Programlarının İncelenmesi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), (2013), s. 339.

programlarının vizyonunda; *“her çocuğun öğrenebileceği, birey olarak kendine özgü olduğu ve öğrenmenin bireyin gelecekteki yaşamına ışık tutacağı”*⁶² ve *“bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesi yoluyla ‘öğrenmeyi öğrenmenin’ gerçekleşmesinin ön plana çıkarılması”*⁶³ cümleleri yapılandırmacı kuramın programa yansıdığına kanıttır. Her ne kadar yapılandırmacı kuramın 2005 İlköğretim Programı üzerindeki etkisi çokça hissedilse de bununla birlikte milli kimlik ve kültüre yapılan vurgular programda yine realizm felsefi akımının yansımaları olarak kabul edilebilir. Örneğin bahsedilen vizyonda, *“öğrencilerin örf ve adetlerimiz çerçevesinde ruhsal, ahlaki, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesinin sağlanması”*⁶⁴ kültürel miras aktarımının önemli bir hedef olarak benimsendiğinin göstergesidir.

5.8. 2018 İlkokul Programı

Türkiye’de 2010’lu yıllarda eğitim sisteminde yeni değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan birisi 2012-2013 eğitim öğretim yılından itibaren 4(ilkokul)+4(ortaokul)+4(lise) olarak adlandırılan 12 yıllık zorunlu eğitime geçilmesidir. Bu anlamda elbette eğitim programlarının da güncellenmesi gündeme gelmiştir. 2013 yılında bu yönde bazı çalışmalar yapılmış ve ilkokullarda okutulan bazı derslerin öğretim programları güncellenmiştir. Ancak söz konusu çalışmalarda öğretim programını bütüncül olarak yenileme yoluna gidilmemiştir. Bazı derslerin öğretim programı ise 2015 yılında güncellenmiştir.⁶⁵ Yine de bu güncellemelerden bazılarının uygulamaya geçirilmediği de anlaşılmaktadır. Fakat daha sonraki süreçte yapılan hazırlıklar neticesinde 2017 yılında bir program taslağı hazırlanmıştır. Bu taslak üzerinde gerekli incelemeler ve değerlendirmeler yapıldıktan sonra 2018 İlkokul Programı oluşturulmuştur.

Türkiye’de 2018 yılında hazırlanmış olan söz konusu programda öğretim programlarının genel amaçları 4 madde olarak verilmiştir. Bununla birlikte öğretim programlarının perspektifi açıklanmıştır. Temel perspektif/amaç *“değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmek”* olarak açıklanmıştır. Bu

⁶²<http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/index.php>’den akt. Daşcan, a.g.e., s. 32.

⁶³Daşcan, a.g.e., s. 32.

⁶⁴Daşcan, a.g.e. s. 32.

⁶⁵Gültekin, Cumhuriyet Dönemi İlkokul Programlarındaki Gelişmeler, s. 53.

bağlamda “Öğretim Programlarının Perspektifi” başlığı altında öğretim programlarında yer alan değerler ve yetkinlikler verilmiştir.

Söz konusu amaçlar ve öğretim programlarının perspektifi bölümleri incelendiğinde yine programın temel olarak pragmatizm felsefi akımının yansımalarını içerdiği görülmektedir. Bununla birlikte öğretim programlarının amaçları bölümünde; *“ilkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak”*⁶⁶ ifadeleri programın felsefesi hakkında bazı ipuçlarını barındırmaktadır. Öğrencilerin gelişim düzeyinin dikkate alınması natüralist eğitim anlayışının; gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı bilgi ve becerileri kazandırma ifadeleri ise pragmatizmin 2018 İlkokul Programı üzerindeki etkilerinin delili niteliğindedir. Öğretim Programlarının Perspektifi bölümü analiz edildiğinde ise özellikle yetkinlikler başlığı altında verilen “öğrenmeyi öğrenme”, yapılandırmacı kuram; “matematik yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler”, pragmatist eğitim anlayışı ile ilişkilendirilebilir. Programda *“Öğretim programları bireysel farklılıklara ilişkin hassasiyetler göz önünde bulundurularak yapılandırılmıştır. Kalıtımsal, çevresel ve kültürel faktörlerden kaynaklanan bireysel farklılıklar ilgi, ihtiyaç ve yönelme açısından da kendini belli eder. Öte yandan bu durum bireylerarası ve bireyin kendi içindeki farklılıkları da kapsar. Bireyler hem başkalarından farklılık gösterir hem de kendi içindeki özellikleri ile farklıdır. Örneğin bir bireyin soyut düşünme yeteneği güçlü iken aynı bireyin resim yeteneği zayıf olabilir. Gelişim hayat boyu sürmekle birlikte bu gelişimin hızı evrelere göre değişkendir. Hızın yüksek olduğu zamanlar gelişim açısından riskli ve kritik zamanlardır. Bu sebeple öğretmenlerin gelişim hızının yüksek olduğu zamanlarda öğrencinin durumuna daha duyarlı davranması beklenir. Söz gelimi ergenlik dönemi kimlik edinimi için kritik dönemdir ve eğitim bu dönemde kimlik edinimini destekleyici sosyal*

⁶⁶Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar), Ankara, 2018, s. 3.

*etkileşimleri artırır ve yönetir*⁶⁷ ifadeleri ile bireysel gelişim ve öğretim arasındaki ilişkinin dikkate alındığı ayrıca vurgulanmıştır. Bu ifadeler natüralizm felsefi akımında savunulan bireysel farklılıkların eğitim sürecinde dikkate alınmasına yönelik görüşler ile birebir örtüşmektedir.

Sonuç

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türk Eğitim Sistemi'nde de önemli değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Bu değişikliklerin bir boyutunu günümüze kadar farklı tarihsel zamanlarda hazırlanmış ve uygulanmış olan eğitim programları oluşturmaktadır. Eğitim programları hazırlanırken dönemin siyasi, toplumsal ve iktisadi şartları elbette program hazırlık süreçleri üzerinde etkili olmuştur. Bu anlamda programların bir takım, tarihsel, toplumsal ve felsefi temellerden hareketle hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra hazırlanan 1924 İlk Mektep Müfredat Programı'nda günümüzde (2021) halen uygulanmakta olan 2018 İlkokul Programı'na kadar toplamda 8 ilkokul programı 2 de taslak program hazırlanmıştır. Ayrıca söz konusu programlar dışında özellikle 2000'li yıllarda dersler özelinde öğretim programı hazırlama yönünde çalışmalar da yapılmıştır. Bu programlar amaçlar, hedefler, ilkeler/prensipeler, perspektif ve programların vizyonu çerçevesinde incelendiğinde şimdiye kadar hazırlanan her programda realizm ve pragmatizm felsefi akımının yansımaları görülmüştür. Bununla birlikte natüralizm programların büyük bir bölümünde özellikle öğrencilerin gelişim düzeyleri ve birbirlerinden farklılıklarına yapılan vurgu dolayısıyla ilk program hariç tüm programlarda yansımaları görülen bir diğer felsefi akımdır. Hazırlanmış olan son iki programın ilkinde (2005 İlkokul Programı) ise söz konusu felsefi akımların yanı sıra yapılandırmacı eğitim kuramının temel felsefi yaklaşım olarak belirlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Zaten 21. Yüzyılda farklı ülkelerin eğitim sitemleri incelendiğinde de ilköğretimde vurgulanan başlıca amaçlar; kişisel ve duygusal gelişme, yaratıcı gelişme, bilişsel gelişme ve yaşam boyu öğrenmedir.⁶⁸ Bu nedenle 2005 yılında itibaren Türkiye

⁶⁷Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar), s. 7.

⁶⁸Mehmet Gültekin, "Dünya'da ve Türkiye'de İlköğretimdeki Yönelimler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), (2007), s. 485.

özelinde ilköğretim programlarındaki felsefi temellerin farklılaşmasını uluslararası alanda eğitimle ilgili değişime/gelişmelere paralel olarak düşünmek gerekir. Yine aynı şekilde 2018 İlkokul Programı'nda da yapılandırmacı yaklaşımın izleri görülmektedir. Programlarda çeşitli felsefi temellerden hareket edilmesini dönem ve dönemler bağlamında eğitimin hedeflerindeki değişikliklerle ilişkilendirebilmek mümkündür. Nitekim içinde yaşanan dönem ve koşullar değiştiği zaman eğitimin hedefleri, dolayısıyla etkilenilen felsefeler de değişebilmektedir. Son olarak bu bağlamda bir çalışmanın her bir derse ait öğretim programları bağlamında yapılması alana önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, (31. Baskı), Ankara, 2021.
- Arslan, Mehmet, "Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları ve Belli Başlı Özellikleri", *Millî Eğitim: Eğitim-Sanat-Kültür*, 146(2), (2000), 42-48.
- Arslan, Mehmet, "Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(1), (1990).
- Arslanoğlu, İbrahim, *Eğitim Felsefesi*, (2. Baskı). Ankara, 2018.
- Bakır, Kemal, *Demokratik Eğitim John Dewey'in Eğitim Felsefesi Üzerine*, (4. Baskı), Ankara, 2015.
- Bakır, Kemal, *Eğitim Felsefesi*, (6. Baskı). Ankara, 2021.
- Başerer, Dilek, "Realizm ve Eğitim". F. Manav (Ed.), *Eğitim Felsefesi* (3. Baskı) içinde (35-46), Ankara, 2020.
- Bektaş, Oya Esra, "İdealizm ve Eğitim", F. Manav (Ed.), *Eğitim Felsefesi* (3. Baskı) içinde (21-34), Ankara, 2020.
- Beyaztaş, Dilek İ.; Kaptı, Suzan B., ve Senemoğlu, Nuray, "Cumhuriyetten Günümüze İlkokul/İlköğretim Programlarının İncelenmesi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), (2013), 319-344.
- Bogdan, Robert C. and Biklen, Sari K., *Qualitative Research for Education*, Boston, 2007.
- Büyükdüvenci, Sabri, "Realizm ve Eğitim", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), (1989).
- Cevzici, Ahmet, *Eğitim Felsefesi*, (5. Baskı), İstanbul, 2018.
- Daşcan, Özer, (Der.), *Son Değişikliklerle İlkokul Programı 1-4 Sınıflar*, Ankara, 2014.
- Demirel, Özcan, "Türkiye'de Program Geliştirme Uygulamaları", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, (1992), 27-43.

- Demirel, Özcan, *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*, (29. Baskı), Ankara, 2020.
- Dewey, John, *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*. İstanbul, 1939.
- Ergün, Mustafa ve Çoban, Ahmet, *Eğitim Felsefesi*, (2. Baskı), Ankara, 2020.
- Ertürk, Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara, 1977.
- Farenkel, Jack R. and Wallen, Norman E., *How to Design and Evaluate Research in Education*. Boston, 2009.
- Güçlü, Mustafa, *Eğitim Felsefesi*, (4. Baskı), Ankara, 2020.
- Gültekin, Mehmet, "Cumhuriyet Dönemi İlkokul Programlarındaki Gelişmeler", M. Gültekin (Ed.) *Cumhuriyet Dönemi İlkokul Programları* içinde (2-75), Ankara, 2020.
- Gültekin, Mehmet, "Dünya'da ve Türkiye'de İlköğretimdeki Yönelimler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), (2007), 477-502.
- İlk Mekteblerin Müfredat Programı*, İstanbul, 1340.
- İlk Mekteblerin Müfredat Programı*, İstanbul, 1926.
- İlkokul Programı*, İstanbul, 1936.
- İlkokul Programı*, İstanbul, 1968.
- Küçükali, Rıdvan, *Eğitim Felsefesi*, Ankara, 2021.
- Mala, Nur, *Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Programlarının Faydacı ve İlerlemeci Ekole Uygunluğu Bakımından Değerlendirilmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Malatya 2011.
- Manav, Faruk. *Eğitim Felsefesi*, (3. Baskı), Ankara, 2020.
- Noddings, Nel, *Eğitim Felsefesi*. (Çev. R. Çelik), Ankara, 2017.
- Oliva Peter F. ve Gordon, William R., *Program Geliştirme*, (Çev. Ed. Kerim Gündoğdu), Ankara, 2018.
- Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*, Ankara, 2018.
- Sönmez, Veysel, *Eğitim Felsefesi*, (12. Baskı), Ankara, 2014.
- Strauven, Christine ve Demeuse, Marc, *Eğitimde Program Geliştirme Politik Kararlardan Uygulamaya*, (Çev. Yusuf Budak), Ankara, 2016.
- Tuncel, İbrahim, "Program Geliştirmenin Kuramsal Temelleri", Hasan Şeker (Ed.), *Eğitimde Program Geliştirme Kavramlar Yaklaşımlar* (5. Baskı) içinde (19-70), Ankara, 2019.
- Ulubey, Özgür ve Aykaç, Necdet, "Türkiye Cumhuriyetin İlanından 2005'e Eğitim Felsefelerinin İlkokul Programlarına Yansıması", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 1173-1202.
- Vural, Mehmet (Haz.), *İlköğretim Okulu Programı*, Erzurum, 2002.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, 2008.